

Використані джерела:

6. Екологія : підручник / С. І. Дорогунцов, К. Ф. Коценко, М. А. Хвесик [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2005. – 371 с.
7. *Копилов М.* Хто господар землі? // Львівський залізничник. – 2006. – № 44. – С. 3.
8. Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 40. – Ст. 183.
9. Закон України “Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України” від 28.12.2007 № 107-VI. – Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 5-6, № 7-8. – Ст. 78.
10. Всеукраїнська транспортна газета “Магістраль” № 12 (1389), 18-24 лютого 2009 р. – С. 6.
11. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України” // Відомості Верховної Ради України – 2008. – № 27-28. – Ст. 253.
12. Постанова Вищого господарського суду України від 16 березня 2010 року у справі № 18/35, Постанова Вищого господарського суду України від 28 лютого 2008 року у справі № 37/185 // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
13. Урядовий кур’єр. – 1998. – 6. – № 119-120.
14. *Мірошніченко А. М., Марусенко Р. І.* Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. – К. : Правова єдність, 2009. – С. 181.

Бахуринская М. М. Проблемы оформления права постоянного пользования на земельные участки железнодорожного транспорта

Проанализировано правовое регулирование оформления государственных актов на право постоянного пользования на земли железнодорожного транспорта и обосновываются предложения, которые касаются механизма правового закрепления прав на землю за предприятиями железнодорожного транспорта.

Ключевые слова: право постоянного пользования, железнодорожный транспорт, земельные участки.

Bahurinsky M. M. Problemy of registration of the right of constant using on the railway transportation ground areas

The legal adjusting of registration of state acts is analyzed on the right for the permanent use on earth of railway transport and suggestions are grounded that to the improvement of mechanism of the legal fixing of rights on earth after the enterprises of railway transport.

Keywords: The right of constant using, railway transportation, the ground areas.

Дубчак Л. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

“ПІДВОДНІ КАМЕНІ” ЗАСТОСУВАННЯ ФАКСИМІЛЕ

У статті аналізуються проблемні питання використання факсиміле при вчиненні правочинів, підготовці первинних та розпорядчих документів.

Ключові слова: факсиміле, зразок підпису, правочин, первинний документ.

Сьогодні в практику господарських відносин достатньо впевнено увійшло застосування замість власноручного підпису особи факсиміле, яке застосовується і сприймається як штамп (механічний пристрій) для відтворення підпису керівника (посадової особи) або безпосередньо графічний результат відтворення підпису з

застосуванням такого пристрою. Однак мало хто з керівників, бухгалтерів та юристів підприємств задумується над тим, які ризики несе таке повсюдне використання факсиміле та які “підводні камені” такої “факсимілеманії”.

Окремих питань застосування факсиміле частково торкалися як органи державної влади у своїх роз’ясненнях, листах тощо, так і окремі юристи-практики, однак науковці, як і законодавці, чомусь залишають цю проблему поза увагою, що, разом з власною адвокатською практикою, стало причиною нашого звернення до окресленої тематики.

Ця стаття є спробою всестороннього аналізу правової бази та практики застосування факсиміле в Україні.

Перш ніж починати такий аналіз, на наш погляд, доречно звернутися до етимологічних коренів поняття “факсиміле” як терміну іншомовного походження. У перекладі з латинської “*fac simile*” дослівно означає “зроби подібне”. Нині цей термін впевнено закріпився в європейських мовах і позначається в англійській мові як *facsimile*, у французькій як *fac-simile*, а в німецькій як *faksimile*.

У словниках зустрічаємо три основні варіанти тлумачення поняття “факсиміле”: 1) точне відтворення будь-якого графічного оригіналу (рукопису, документа тощо) фотографічним способом, печаткою чи іншою репродукцією; 2) кліше, печатка, за допомогою яких можна багаторазово відтворювати власноручний підпис; 3) у значенні прикметника і прислівника – точно відтворений.

Чинне українське законодавство не дає визначення поняття факсиміле і вже цей один факт призводить до неоднозначної оцінки судовою практикою, офіційною позицією органів державної влади в Україні можливості застосування факсиміле в правочинах, первинних бухгалтерських документах, інших документах тощо.

До 2004 року законодавством України взагалі не було передбачено використання факсимільного підпису на оригіналах документів.

Існувала позиція кількох установ про невідповідність використання факсиміле при укладенні угод законодавству, оскільки воно передбачає вимогу наявності власноручного підпису уповноваженої особи (листи Національної комісії регулювання електроенергетики України від 10 жовтня 2001 року № 05-36-13/2583, Професійної асоціації реєстраторів і депозитаріїв від 14 вересня 2001 року № 01-03/313, Міністерства економіки України від 27 березня 2002 року № 83-20/246).

Таким чином, документи, оформлені з використанням факсимільного підпису, вважалися такими, що суперечили законодавству. Водночас до 2004 року деякі документи, які, до речі, сьогодні чинні, дозволяли застосування факсиміле, серед яких: Положення про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України, затверджене постановою Правління Національного банку України від 29 грудня 2000 року № 520, у відповідності до абз.2 п. 2.2 якого використання факсиміле дозволяється при підписуванні чеків, призначених для виплати пенсій (перекази пенсій іноземних держав резидентам України) або в інших випадках, передбачених законодавством країни чекодавця [1]; Правила ядерної та радіаційної безпеки при перевезенні радіоактивних матеріалів, затверджені наказом Державного комітету ядерного регулювання України від 23 травня 2001 року №18, відповідно до п. 5.52 яких факсимільні підписи на деклараціях допускаються в тих випадках, коли

відповідними законами і правилами визнається юридична сила факсимільних підписів [2]; Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів, ст. 20 яких передбачає, що для виконання умов акредитива документ може бути підписаний безпосередньо, шляхом факсимільного підпису, штампа, символу або іншим механічним чи електронним способом посвідчення [3] (але наші банки від вітчизняних клієнтів такі документи не приймали).

Таким чином, Україна визнавала лише зовнішні, неукраїнські факсиміле. Хоча з будь-якого правила є винятки, зокрема, визнання факсиміле голів правління Національного банку України на національній валюті – банкнотах гривні; використання Державною митною службою України зразка факсиміле експертів-гомологів при здійсненні митних операцій із коштовним камінням тощо.

Починаючи з 2004 року (з 01 січня 2004 року набрали чинності Цивільний кодекс (далі – ЦК) України та Господарський кодекс (далі – ГК) України) сферу застосування факсиміле в Україні розширено.

Так ч. 3 ст. 207 ЦК України закріплює норму, у відповідності до якої використання при вчиненні правочинів факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, електронно-числового підпису або іншого аналога власноручного підпису допускається у випадках, встановлених законом, іншими актами цивільного законодавства, або за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідного аналога їхніх власноручних підписів [4].

Таким чином, аналіз вказаної норми дає нам можливість дійти висновку, що для правомірності застосування факсиміле необхідно дотримуватися таких умов у сукупності:

1) цивільне законодавство дозволяє використання факсиміле при вчиненні правочинів, якими визнаються дії особи, спрямовані на набуття, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків;

2) факсиміле є способом відтворення власноручного підпису особи за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, електронно-числового підпису або іншого аналога власноручного підпису;

3) застосування факсиміле у правочинах допускається у трьох випадках:

– випадках, встановлених законом;

– випадках, встановлених іншими актами цивільного законодавства;

– за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідного аналога їхніх власноручних підписів.

Прийняття законів у відповідності до п. 3 ч. 1 ст. 85 Конституції України належить до повноважень Верховної Ради України [5].

Закон – цей акт вищої юридичної сили, який регулює найважливіші суспільні відносини і якому повинні відповідати підзаконні нормативно-правові акти.

У відповідності до рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 року № 12-рп/98 (у справі № 17/81-97, № 1-1/98 про тлумачення терміну “законодавство”) термін “законодавство” треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента

України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України [6].

Письмова згода сторін передбачає складання та підписання сторонами правочину письмового документа (наприклад, додатка до договору, який є його невід'ємною частиною), який би містив зразки відповідного аналога (тобто самого факсиміле) їхніх власноручних підписів.

Що стосується ГК України, то у ч. 1 ст. 181 закріплено норму, згідно з якою господарський договір за загальним правилом викладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами та скріпленого печатками. Допускається укладення господарських договорів у спрощений спосіб, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо законом не встановлено спеціальні вимоги до форми та порядку укладення даного виду договорів [7].

Отже, ГК України дозволяє спрощений спосіб підписання договорів. Саме слово “тощо”, на думку деяких юристів, включає і випадок підписання договорів шляхом проставлення стороною факсиміле, хоча нами такий підхід вважається вкрай спірним.

Чимало питань викликає і можливість застосування факсиміле у первинних бухгалтерських документах.

Так Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 24 травня 1995 року № 88, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 05 червня 1995 року за № 168/704, у п. 2.5 дозволяє підписання документа із застосуванням факсиміле: документ може бути підписаний особисто, із застосуванням факсиміле, штампу, символу або іншим механічним чи електронним способом посвідчення [8].

Водночас, Законом України від 16 липня 1999 року № 996-XIV “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [9] застосування факсиміле для підпису первинних документів не передбачено. Так згідно з ч. 2 ст. 9 цього Закону первинні та зведені облікові документи повинні мати такий обов'язковий реквізит як особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції.

Оскільки закон має вищу юридичну силу, мають застосовуватися положення саме закону, а не підзаконного нормативно-правового акту. Така ж позиція у Міністерства фінансів України, висловлена у листі від 03 серпня 2009 року № 31-34000-20-16/20991 [10], з якою ми згодні з наведених вище аргументів. Однак не всі юристи погоджуються з вказаною позицією, при цьому аргументують свою незгоду тим, що принцип “заборонено те, що не дозволено” може стосуватися виключно органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а для інших діє принцип “дозволено все, що не заборонено”. Відтак вони вважають, що, оскільки Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” не забороняє підписання документів з використанням для цього факсиміле, підписання документів через застосування факсиміле не повинне мати наслідком визнання цих документів недійсними.

Однак на сьогодні така позиція кардинально розходиться з позицією органів державної податкової служби України. Державна податкова адміністрація України

вважає, що відтворення підпису керівника органу державної податкової служби шляхом проставлення факсиміле на направленнях на перевірку не допускається [11]. У листі від 19 листопада 2007 року № 4719/10/31-008 Державна податкова адміністрація у Херсонській області висловила власну позицію щодо відображення у складі податкового кредиту суми ПДВ за податковою накладною, підписаною за допомогою факсиміле [12].

Згідно з пп. 7.2.6 п. 7.2. ст. 7 Закону України від 04 березня 1997 року 168/97 “Про податок на додану вартість”, підставою для нарахування податкового кредиту є податкова накладна, видана постачальником товарів (послуг), яка оформляється з дотриманням вимог пп. 7.2.1 п. 7.2. ст. 7 Закону “Про податок на додану вартість” [13] та Порядку заповнення податкової накладної, затвердженого наказом Державної податкової адміністрації України від 30 травня 1997 року № 165, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 23 червня 1997 року за № 233/2037 (далі – Порядок № 165) [14].

У відповідності до п. 18 Порядку № 165 всі складені примірники податкової накладної підписуються особою, уповноваженою платником податку здійснювати продаж товарів (робіт, послуг), та скріплюються печаткою такого платника податку – продавця.

Виходячи із викладеного, всі примірники податкової накладної, яка є звітним документом, що посвідчує факт придбання, продажу товарів (робіт, послуг), виконаних робіт, наданих або отриманих послуг повинні бути підписані власноручно особою, яка є уповноваженою платником податку здійснювати продаж товарів (робіт, послуг) без застосування аналогів відтворення власного підпису (факсимільного підпису). Як наслідок, податкова накладна, оформлена з порушенням порядку її заповнення, тобто з використанням факсиміле, є недійсною.

Діловодство у міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади регламентовано Примірною інструкцією з діловодства, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 1997 року № 1153, яка є обов’язковою для застосування. Так згідно з пп. 4.6.1.–4.6.3. Інструкції засвідчення документів здійснюється шляхом їх підписання, затвердження та проставлення печатки. Документи підписуються посадовими особами установи відповідно до їх компетенції, встановленої чинними нормативно-правовими актами. В установах, що діють на основі єдиноначальності, документи підписуються лише керівником установи або його заступником, відповідно до їх повноважень. Документи, що надсилаються організаціям галузі, підписуються керівником, його заступником, а також керівниками структурних підрозділів установи відповідно до їх компетенції. Підпис складається з найменування посади особи, яка підписує документ (повне, якщо документ надрукований не на бланку, скорочене – на документі, надрукованому на бланку), особистого підпису, ініціалів і прізвища [15].

Міністерство юстиції України вважає неприпустимим застосування факсиміле в офіційному діловодстві органів влади.

Судова практика застосування факсиміле також неоднозначна, як ми відзначали вище. Так Вищий господарський суд України у постанові від 01 березня 2006 р. у

справі № 23-14/208-05-6005 визначив, що проставлення факсимільного відтворення підпису уповноважених осіб без попереднього погодження його використання та за відсутності зразка оригінального підпису суперечить п. 2, 3 ст. 207 ЦК України та вважається, що сторони не дотримали письмової форми спірних договорів [16].

Натомість дещо іншу позицію Вищий господарський суд України висловлює у постанові від 24 вересня 2009 р. № 19/75пд: передбачена п. 3 ст. 207 ЦК України письмова згода сторін на використання при вчиненні правочинів факсимільного відтворення підпису є лише формою підтвердження відповідного факсимільного відтворення підпису його власноручному аналогу. Відсутність такої письмової угоди у випадку вчинення дій по виконанню договору, підписаного факсиміле, не може бути умовою недійсності частково виконаного договору [17].

Інколи факсиміле проставляються у документах, які подаються в суд та виготовляють судом. У постанові Вищого господарського суду України від 18 березня 2008 р. № 4/0262 з цього питання відзначено, що проставлення факсимільного відтворення підпису на позовних заявах не є підставою для повернення згаданої позовної заяви без розгляду. Перевірка господарським судом справжності наявного на процесуальному документі підпису на стадії порушення провадження у справі не здійснюється [18]. Аналогічні висновки містяться в постановках Вищого господарського суду України від 25 вересня 2002 р. № 17-5-20/02-1418 [19] та від 14 березня 2006 р. № 14/2464 [20].

Якщо наведені вище випадки застосування факсиміле можуть вважатися припустимими, то однозначно неприпустимо використовувати факсиміле самими суддями, складаючи текст рішення, ухвали, вироку, постанови, що підтверджується нормами процесуальних кодексів (ч. 3 ст. 103, чч. 2, 7 ст. 209 ЦПК України; чч. 2, 5 ст. 160 Кодексу адміністративного судочинства України; ч.4 ст. 82 Господарського процесуального кодексу України; ч.6 ст. 283 Кодексу України про адміністративні правопорушення; ч.1 ст. 339 Кримінально-процесуального кодексу України). Однак нерідко судді власноручно не підписують рішення, а використовують факсимільне відтворення власного підпису, що, на нашу думку, є грубим порушенням вимог процесуального законодавства.

Виходячи з викладеного вище вважаємо, що використання факсимільного відтворення підпису у випадках, коли це прямо не дозволено законодавством, може стати підставою для оспорення факту дійсності документа, підписаного в такий спосіб (договору, довіреності, первинного документа та ін.), адже, як бачимо, судова практика розгляду таких справ є неоднозначною, а подеколи суддівське бачення є полярним щодо встановлення законності застосування факсиміле в аналогічних справах. Тому підписуйте документи власноручно і у вас буде значно менше підстав для хвилювання за те, буде чи ні такий документ визнаний недійсним.

Використані джерела:

1. Положення про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України [Електронний ресурс]: постанова правління Національного банку України від 29 груд. 2000 р. № 520. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.

2. Правила ядерної та радіаційної безпеки при перевезенні радіоактивних матеріалів [Електронний ресурс]: наказ Державного комітету ядерного регулювання України від 23 трав. 2001 року № 18. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
3. Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів [Електронний ресурс]: правила Міжнародної торговельної палати від 01 січ. 1993 р. №500. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
4. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: закон України від 16 січ. 2003 р. №435-IV. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
5. Конституція України [Електронний ресурс]: закон України від 28 черв.1996 р. №254к/96-ВР. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
6. Справа про тлумачення терміну “законодавство” [Електронний ресурс]: рішення Конституційного Суду України від 9 лип. 1998 р. № 12-рп/98. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
7. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
8. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [Електронний ресурс]: наказ Міністерства фінансів України від 24 трав. 1995 р. № 88. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
9. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс]: закон України від 16 лип. 1999 р. №996-XIV. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>.
10. Щодо застосування факсимільного підпису керівника на довіреності [Електронний ресурс]: лист Міністерства фінансів України від 03 серп. 2009 р. № 31-34000-20-16/20991 [21]. – Режим доступу : <http://www.legal.com.ua>.
11. Щодо правомірності використання факсиміле в направленні на перевірку платника податку [Електронний ресурс]: лист Державної податкової адміністрації України від 13 серп. 2009 р. №17414/7/10-0117/2750. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
12. Лист Державної податкової адміністрації у Херсонській області від 19 лист. 2007 р. № 4719/10/31-008. – Режим доступу : <http://www.legal.com.ua>.
13. Про податок на додану вартість [Електронний ресурс]: закон України від 04 берез. 1997 р. №168/97. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
14. Порядок заповнення податкової накладної [Електронний ресурс]: наказ Державної податкової адміністрації України від 30 трав. 1997 р. № 165. – Режим доступу : <http://www.legal.com.ua>.
15. Примірні інструкція з діловодства у міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовт. 1997 р. №1153. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
16. Постанова Вищого господарського суду України від 01 берез. 2006 р. у справі № 23-14/208-05-6005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
17. Постанова Вищого господарського суду України від 24 верес. 2009 р. № 19/75пд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
18. Постанова Вищого господарського суду України від 18 берез. 2008 р. № 4/0262 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
19. Постанова Вищого господарського суду України від 25 верес. 2002 р. № 17-5-20/02-1418 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
20. Постанова Вищого господарського суду України від 14 берез. 2006 р. № 14/2464 [30] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

Дубчак Л. С. “Подводные камни” использования факсимиле

В статье анализируются проблемные вопросы использования факсимиле при заключении договоров, подготовке первичных и распорядительных документов.

Ключевые слова: факсимиле, образец подписи, правовое действие, первичный документ.

Dubchak L. S. The "Submarine stone" of the use facsimile

In the article the problem questions of the use of facsimile are analysed at entering into contracts, preparation of primary and active documents.

Keywords: facsimile, standard of signature, legal action, primary document.

Токарєв Г. М.

Донецька обласна клінічна лікарня професійних захворювань

ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ОБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті здійснений аналіз і дана характеристика правових принципів побудови системи обов'язкового медичного страхування. Особлива увага приділена питанням розкриття принципів, спрямованих на законодавче запровадження даного виду страхування в Україні.

Ключові слова: правові принципи, обов'язкове медичне страхування, охорона здоров'я.

Сьогоднішній стан вітчизняної охорони здоров'я є незадовільним. Практика сучасного державотворення свідчить, що запропоновані реформи можуть бути успішними лише за умови попереднього теоретичного опрацювання та практичного втілення в рамках певної території держави (як правило, одна чи декілька областей). Не є виключенням і реформи у сфері охорони здоров'я. У нашому випадку, говорячи про перспективи запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування, видається за доцільне попередньо запропонувати принципи правового регулювання даної групи суспільних відносин. Актуальність саме такого підходу обумовлена наступним:

- по-перше, принципи є ключовими ідеями, на яких у подальшому базуватиметься нормативно-правова база регулювання обов'язкового медичного страхування;
- по-друге, принципи здатні стати свого роду системоутворюючими факторами безпосередньої організаційної діяльності, спрямованої на побудову системи медичного страхування;
- по-третє, чітке формулювання принципів дозволить розпочати інформаційну компанію, спрямовану на показ суспільству ключових переваг запровадження в Україні на законодавчому рівні обов'язкового медичного страхування.

Автор прекрасно усвідомлює, що державне (обов'язкове) медичне страхування у самому початковому наближенні є проявом публічного управління галуззю охорони здоров'я. Це свідчить про важливу роль держави та органів комунального управління у запровадженні (в першому випадку) та втіленні у життя (у другому) самої ідеї обов'язкового медичного страхування. Безсумнівно, що на початковому етапі прослідковується чіткий взаємозв'язок між важливою адміністративно-правовою категорією, якою є "публічне управління" та медичним страхуванням у його обов'язковій формі. Слід погодитись з позицією С. Г. Стеценка, згідно з якою "важливим фактором розуміння суті публічного управління є усвідомлення його принципів, під якими розуміються основні засади, закономірності, на яких базується публічне управління. Значення принципів адміністративного права полягає в тому, що